

نقش صبر مادر در تربیت صحیح فرزند در آیات و روایات

الهام حیدری¹

چکیده

پیوند بین مادر و فرزندش بی نظیر است و یکی از مهمترین عناصر در این رابطه، صبر مادر است. از طریق آیات و روایت ها کشف میکنیم که چگونه فضیلت صبر نه تنها شخصیت کودک را شکل میدهد بلکه پایه ای برای پویایی والدین و شکل گیری شخصیت سالم کودکان است. این مقاله به تاثیر عمیق مادر بر رشد عاطفی، شناختی، و اجتماعی کودک با تکیه به آیات و روایات از عصبانیت ها گرفته تا آموزش درس های مهم زندگی می پردازد. صبر مادر به عنوان سنگ بنای پیچیده تربیت کودک عمل می کند. این مقاله به روش توصیفی _ کتابخانه ای نوشته شده است.

کلید واژه: تربیت، فرزند، صبر، مادر

مقدمه

مادران به عنوان نخستین آموزگاران و مربیان، نه تنها در ارائه محبت و امنیت عاطفی به فرزندان خود نقش کلیدی ایفا می کنند، بلکه با تربیت صحیح و راهنمایی های هوشمندانه، مسیر موفقیت و رشد فردی در کودکان را هموار می سازند. هدف از مقاله حاضر یکی از راه های رسیدن به تکامل صحیح شخصیتی که صبر است می باشد. مقاله حاضر از این جهت بسیار اهمیت می یابد که نقش مادر در تربیت فرزند، یکی از تاثیر گزار ترین عوامل در شکل گیری شخصیت و آینده کودکان به شمار می رود.

¹ دانش آموخته سطح 2 حوزه ی علمیه قیدار، کد ملی: 4360165307 - کدپستی: 9312206719

مقالات و پژوهش های بسیاری در این زمینه وجود دارد از جمله؛ کتاب تعلیم و تربیت در اسلام، شهید مطهری، (تابستان ۶۶)، کتاب تربیت فرزند از نظر اسلام، حسین مظاهری، (زمستان ۷۸)، اسلام و تعلیم و تربیت، ابراهیم امینی

وجه تمایز مقاله حاضر با مقالات دیگر در بررسی نقش صبر مادر در تربیت فرزند با تکیه بر آیات و روایات است. از این رو این سوال پیش میاید که صبر چیست؟ صبر چه نقشی در تکامل شخصیت فرزند دارد؟ مادر چگونه با صبر می تواند فرزندان صالح تربیت کند؟

1-1-1 مفهوم شناسی

1-1-1-1 مفهوم لغوی تربیت:

((ربّ)) اصل معنایی از تربیت می باشد^۱. زمانی که گفته می شود ((ربّ الولد)) یعنی آن کودک را تا سن بلوغ تربیت کرده است.^۲

کلمه ((ربّ)) به معنایی مالک است که به ترتبت و اصلاح کارها می پردازد^۳

1-1-2-1 مفهوم اصطلاحی تربیت:

تربیت عبارت است از هر گونه فعالیتی که معلمان، والدین یا هر شخص دیگری، به منظور اثر گذاری بر شخصیت، نگرش، اخلاق و رفتار فردی دیگر، برای اهداف از پیش معین شده انجام می دهد^۴ و همچنین تربیت عبارت است از پرورش دادن، یعنی به فعلیت درآوردن استعداد های درونی که در یک شی هست و لهذا تربیت فقط در مورد جاندارها صادق است یعنی گیاه و حیوان و انسان.^۵

1-2-2-1 مفهوم لغوی صبر:

صبر در لغت به معنای خویشتن داری است^۶ خودداری از اضطراب میباشد^۷

۱ راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق، ص ۳۳۶

۲ بستانی، ۱۳۷۵ ش، ص ۴۲۰

۳ مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۳۰

۴ داودی، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت، ص ۱۰

۵ مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ص ۴۳

۶ راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق، ص ۴۷۴

۷ فراهیدی، ۱۴۰۹ ق، ج ۷، ص ۱۱۵

2-2-2 مفهوم اصطلاحی صبر:

خویشتن داری در مواجهه با آنچه منفور می باشد و صبر مرد باز داشتن خود از ابراز های نگرانی و اضطراب^۱

۱_ آموزش ارزش ها و اصول اخلاقی

مادران نقش مهمی در آموزش ارزش ها و اصول اخلاقی به فرزندان خود دارند این ارزش ها شامل احترام به دیگران ، صداقت ، کار گروهی و مسئولیت پذیری است . کودکانی که از مادران خود این ارزش ها را می آموزند ، در زندگی اجتماعی خود موفق تر خواهند بود و روابط بهتری با دیگران برقرار خواهند کرد. این مهارت های اجتماعی به آن ها کمک می کند تا در محیط های تحصیلی و کاری نیز موفق تر عمل کنند

درباره آموزش معارف دینی ، پیامبر اکرم ((صلی الله علیه و آل و سلم)) می فرمایند : ((عَلِّمُوا أَوْلَادَكُمْ الصَّلَاةَ إِذَا بَلَغُوا سَبْعًا)) به فرزندان هنگامی که به هفت سالگی رسیدند ، نماز را به او بیاموزید^۲

در روایات تربیتی و در روایاتی که مربوط به تربیت اولاد است، مسئله تعلیم و تعلّم بچه ها از حقوق شمرده شده است و در غالب روایات می خوانیم ، حق اولاد بر پدر و مادر این است که آنها را عالم کنند . پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آل و سلم) میفرمایند : ((حَقُّ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يَعْلَّمَ الْكِتَابَ وَالرَّمَايَةَ وَأَنْ لَا يَزِرَ كَهَ الْاِطْيَابِ))^۳ اگر یک پدر و مادری با تعلیم و تعلّمشان

¹ عسکری ، ۱۴۰۰ ق ، ص ۱۹۵

² وسائل الشیعه ، ج ۳ ، ص ۱۲

³ کنز خبر ، ۴۵۳۴ ، ص ۱۹۲

بتوانند یک بچه مسلمان تحویل جامعه بدهند یک معلمی، یک عالمی بتواند کسی را بسازد ثوابش مثل این است که جهان را زنده کرده باشد.¹

2_ الگو بودن برای فرزند

این موجود برگزیده ی الهی با مرگ نابود نمی شود، بلکه از این جهان به جهان آخرت منتقل می گردد تا نتایج اعمال دنیوی خود را ببیند. نقش انسان به وسیله علم و ایمان، عمل صالح و عمل به اخلاق نیک کامل می شود و برای نزدیکی به خدا صلاحیت پیدا می کند. عقاید باطل، و نا شایست و اخلاق رذیله موجب سقوط و هلاکت او می شوند.

بنا براین اولیا و مربیان باید پرورش جنبه های انسانی کودک را نیز منظور بدانند و او را انسان پرورش دهند. باید پرورش نیروی خدا جویی و ایمان به مبدء و معاد در کودک نیز عنایت داشته باشند. اخلاق نیک را در او تقویت کرده و از رذایل اخلاق باز بدارند. سعی کنند انسانی عاقل، دانشمند، خوش فهم، با ایمان، دیندار، خوش اخلاق، خیر خواه و، راستگو، امین، صبور، با استقامت، شجاع، عدالتخواه، متعد، ایثارگر، وظیفه شناس، موعذب، با انضباط، متواضع، کاردان، کوشا و جدی تربیت کنند²

امام سجاد (علیه السلام) می فرمایند:³

¹ همان، ص ۲۰۶

² امینی، اسلام و تعلیم و تربیت،

³ و امّا حقّ ولدک: فان: تعلیم أنّه منک و مضاف الیک فی عاجل الدنیا بخیره و شرّه و انک مسوؤل عمّا ولیّته من حسن الادب والد لاته علی ربّه عزّ و جلّ و المعونه علی طاعته، فاعمل فی امره عمل من یعلم أنّه مُثابُّ علی الاحسان الیه، متعاقب علی الاساءه الیه

«و اما حق فرزندت این است : بدانی که او از تو و در خوبی و بدی در همین دنیا منسوب به توست تو نیز در برابر آنچه بر آن ولایت یافته ای مانند : حسن ادب، دلالت بر پروردگار و کمک به او در اطاعت ، مسئولیت داری، پس در کارها او مانند کسی عمل کن که می دانی که در احسان به او پاداش خواهد داشت و در بدی به او معاقب خواهد بود¹.

برای تربیت ، شیوه ها و روش های مختلف میتوان استفاده کرد که مهمترین آن ها روش الگویی است . در این روش ، از فرد یا افرادی که دارای رفتار مطلوب هستند، به عنوان سرمشق و الگو استفاده شده و در معرض مشاهده ی خودِ مورد تربیت قرار می گیرد تا از رفتار او پیروی کند و خود را با او همسان سازد، تاثیر شخصیت الگو ها در شکل گیری رفتار و منش کودکان ، نوجوانان و جوانان و تشکیل یا تثبیت شخصیت ، اخلاقی و اجتماعی آنان فوق العاده چشم گیر است.²

کودک و نوجوان، از اخلاق و رفتار همه معاشرین ، کم یا بیش، درس میگیرد مانند : پدر و مادر اولین و آشنا ترین چهره های هستند که کودک با آن ها برخورد می کند.

در دوران ناتوانی و نیاز و وابستگی کودک ، پدر و مادر هستند که با عشق و اخلاص به یاری کودک آمده و از او پرستاری و نوازش می کند .

کودک به تدریج به موقعیت حساس پدر و مادر و نیاز شدید خود به آنان ، پی می برد و متقابلاً به آن ها علاقمند می گردد . به همین جهت والدین خود را بهترین ، خیرخواه ترین و با نفوذ

¹ بحار الانوار ، ج ۷۴ ، ص ۶
² امینی ، اسلام و تعلیم و تربیت، ص ۳۹۲

داشته باشد و الا به هدف تربیت نمی رسد . با بی صبری و حتی کم صبری نمی توان کار تربیتی انجام داد . با مقداری تأمل در قرآن کریم به این نکته پی خواهیم برد که خداوند بیشتر ارزش معنوی را در کنار صبر ذکر کرده است مثل یک آیه ((اَلَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ ^۱))

در تفسیر این آیه آمده که صبر و پایداری وسیله ی آمرزش گناهان است . اگر بدانیم که چه پاداشی در انتظار ماست صبر برای ما شیرین می شود ^۲

همچنین پیامبر فرموده مَنْ يَعْفُ يَعْفُ اللَّهُ عَنْهُ هر کس گذشت داشته باشد خدا نیز از او گذشت خواهد نمود ^۳.

پس والدین برای حفظ کانون خانواده و تربیت صحیح به بخشش و گذشت نیازمند میباشند و این امر با صبر و شکیبایی به دست می آید.

نتیجه گیری :

نقش مادر در تربیت و رشد فرزندان به عنوان یکی از اصلی ترین ارکان خانواده و جامعه ، دارای اهمیت بی نظیری است . مادران با عشق و حمایتی که به فرزندان خود ارائه می دهند ، پایه های اعتماد به نفس ، سلامت روانی و جسمی آن ها را می سازند . مادران به عنوان الگوهای رفتاری و اخلاقی با رفتار های مثبت و ارائه نگرش های سازنده ، تاثیر عمیقی بر شخصیت و رفتار فرزندان خود می گذارند . همچنین با فراهم آوردن فرصت های مناسب برای رشد و شکوفایی ، حمایت در مواجهه با چالش ها و پذیرش اشتباهات، به فرزندان خودشان این نوید را می دهند که می توانند به توانایی ها و ارزش های خود اعتماد کنند و در نهایت ،

^۱ هود : ۱۱

^۲ قرآنتی ، محسن ، تفسیر نور ، جلد ۴ ، ص ۲۹

^۳ شهاب الاخبار ، ص ۱۴۳

تربیت صحیح و موثر فرزندان نیازمند تلاش ، صبر و پشتکار مادران است. این تلاش ها نه تنها به بهبود کیفیت زندگی فرزندان منجر می شود ، بلکه به ساختن جامعه ای بهتر و پیشرفته تر نیز کمک می کند.

در پایان ، نمی توان نقش صبر مادر را در تربیت فرزندان نادیده گرفت صبر نه تنها یک فضیلت است ، بلکه ابزاری حیاتی است که به ایجاد یک محیط محبت آمیز و پرورش دهند. برای رشد و شکوفایی کودکان کمک می کند . از طریق صبر، مادران می توانند راهنمایی ، حمایت و درک فرزندان خود ارائه دهند و در نهایت آنها را به افراد سازگار و دلسوز تبدیل کنند . همانطور که مادران در مواجهه با چالش ها و ناامیدی ها صبر و شکیبایی نشان می دهند، نه تنها الگوی قدرتمندی برای فرزندان خود هستند، بلکه پیوندی قوی و پایدار ایجاد می کنند که تا آخر عمر باقی خواهد ماند . بنابراین واضح است که صبر مادر در تربیت و رشد فرزندان نقش اساسی دارد.

در مجموع باید گفت مادر نقش اساسی و مهمی در تربیت و سر نوشت فرزندان دارد و به این امر مهم در آیات و روایات معصومین (علیهم السلام) اشاره شده است .

پژوهش حاضر پس از بررسی به نتایج زیر دست یافته است:

1_ پدر و مادر ، الگوهای حقیقی فرزندان هستند؛ لذا با مطالعه الگوهای حقیقی در اسلام یعنی ائمه معصومان (ع) رفتارهای درست را سر لوحه ی کارهای خویش قرار دهند.

2_ انسان صبور از ایمان و تقوای بالایی برخوردار است ؛ زیرا اگر فرد شکوبا ، هرگز نمی تواند در برابر فضا فرزند خود با نرمی و گذشت رفتار کند.

۳_ برخورد تند و سخت با فرزندان هرگز نمیتواند آنها را نسبت به خطاهایشان آگاه و متنبه سازد ؛ بلکه پدر و مادر با صبر که عامل نرمی و گذشت میباشد ، تا در به تغییر فرزندان در خطاها می باشند؛ زیرا صبر نوعی خوشتنداری است؛ اما مهمتر از این موارد ایجاد صبر در والدین می باشد که با خود مراقبتی یا همان تقوا ایجاد میشود.

۴_ تربیت و تحول فرزندان به صبر و شکیبایی نیازمند است ؛ اما مهمتر از این موارد ایجاد صبر در والدین می باشد که با خود مراقبتی یا همان تقوا ایجاد می شود

منابع

*قرآن

* نهج البلاغه ، محمد دشتی، قم : انتشارات مشهور ، بی جا ، بی نا ، ۱۳۷۹ ش

۱ . مفردات ، راغب اصفهانی ، ۱۴۱۲ ق

۲. قضاعی ، محمد بن سلامه بن جعفر، مترجم فرخیان حمید ، قم : دار الحدیث ، چاپ چهارم

، ۱۳۹۲ ش

۳. فراهیدی ، خلیل بن احمد ، ۱۴۰۹ ق

۴. عسکری ، ۱۴۰۰ ق

۵. علا الدین علی بن حسام . کنز خبر ۴۵۳۴، لبنان : موسسه الرساله ، ۱۴۰۹ ق

۶. مجلسی ، محمد باقر ، بحار الانوار ، انتشارات الاسلامیه ، چاپخانه : تهران ، ۱۳۱۵ ق

۷. حر عاملی ، محمد بن حسن بن علی ، وسائل شیعہ ، ناشر آل البيت ، ۱۴۱۴ ق

۸. نیشابوری ، مسلم بن حجاج ، صحیح مسلم ، تصحیح اسماعیل بن احمد طرابلسی ، ناشر :

دار الطباعه العامره ، ۱۳۳۴ ق

۹. الامدی، عبدالواحد ، غررالحکم و درر الحکم ، تحقیق السید مهدی الرجائی ، قگ : دار

الکتاب الاسلامی ، ۱۴۲۹ ق

۱۰. مکارم شیرازی ، الاخلاق فی القرآن ، ۱۳۷۱ ش

۱۱. الکافی ، محمد بن یعقوب ، کلینی ، ۱۴۰۷ ق ، مصحح علی اکبر عناری و محمد آخوندی

، تهران دارالکتب الاسلامیه ، چاپ چهارم

۱۲. مشکاه الانوار فی غرر الاخبار ، علی بن حسن طبرسی

۱۳. نوری ، حسین بن محمد تقی ، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل ، مصحح م: موسسه

آل البيت (ع) قم : موسسه آل البيت (ع)

۱۴ . تضيف غرر الحکم و درر الحکم ، عبد الواحد نعیمی آمدی ، قم : انتشارات دفتر تبلیغات ،

چاپ اول ، ۱۳۶۶ ش

۱۵. احمد بن حنبل ، مسند احمد، محمد بن عیسی ترفدی، الجامع الصحیح ، محمد بخاری ، صحیح بخاری ، قاهره ، وزارت اوقاف مصر ، ۱۴۰۱ ق
۱۶. بحرانی ۱۳۷۴، هاشم بن سلیمان ، ۱۴۱۵ ق، البرهان فی تفسیر القرآن ، محقق بنیاد بعثت ، واحد تحقیقات اسلامی قم ، موسسه البعثت ، قم : الدراسات الاسلامیه
۱۷. داودی، محمد ، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت ، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه ، بی تا و بی نا
۱۸. مطهری ، مرتضی ، تعلیم و تربیت در اسلام ، انتشارات الزهرا ، ۱۳۶۶
۱۹. امینی ، ابراهیم ، اسلام و تعلیم و تربیت ، قم : موسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم) ۱۴۸۷
۲۰. قرائتی ، محسن ، تفسیر نور ، تهران : مرکز فرهنگی درسهای از قرآن ۱۳۸۳ ، چاپ یازدهم
۲۱. خامنه ای ، سید علی ، مطلع عشق ، نشر : تهران : انتشارات انقلاب اسلامی ، ۱۳۹۵ ، چاپ هفتم